

Tự điều phục trước khi giáo dục người khác

ISSN: 2734-9195 09:27 14/08/2026

Đôi khi, bài học ấy chỉ diễn ra trong một khoảnh khắc rất ngắn: một người đang có quyền làm tổn thương người khác, nhưng đã chọn dừng lại.

Có một sự trở trêu trong giáo dục: người lớn thường dạy trẻ em những điều rất đúng, nhưng điều trẻ nhớ lâu nhất đôi khi lại không đến từ những lời được nói ra.

Một học sinh được dạy về sự trung thực, rồi chứng kiến một kỳ thi mà sự công bằng bị đặt trước những câu hỏi lớn.

Một đứa trẻ được dạy về lòng từ, sự nhẫn nại và cách ứng xử với người khác, rồi có lúc chính em lại trở thành người chịu tổn thương từ cơn nóng giận của một người lớn.

Hai câu chuyện xảy ra ở hai môi trường khác nhau.

Một bên là kỳ thi tốt nghiệp THPT 2026 tại Tuyên Quang, nơi những dấu hiệu bất thường tại điểm thi Trường THPT chuyên Tuyên Quang đã dẫn đến quá trình xác minh, điều tra và những tranh luận gay gắt về cách bảo đảm quyền lợi cho 328 thí sinh.

Thủ tướng đánh giá vụ việc là đặc biệt nghiêm trọng, bởi nó ảnh hưởng đến tính nghiêm minh, công bằng của kỳ thi và niềm tin xã hội đối với ngành giáo dục.

Bên kia là vụ việc tại chùa Bàu, Phú Thọ. Theo thông tin từ cơ quan chức năng, 5 chú tiểu bị đánh gây thương tích; người được xác định có hành vi này đã bị khởi tố, bắt tạm giam về tội cố ý gây thương tích. Các cháu sau đó được đưa đến nơi chăm sóc và bảo đảm an toàn.

Hai sự việc có 2 tính chất khác nhau.

Một vụ việc thuộc lĩnh vực thi cử, với những vấn đề về quy chế, trách nhiệm công vụ và công bằng đối với thí sinh.

Một vụ việc liên quan đến hành vi xâm phạm thân thể trẻ em, được xử lý theo trình tự của pháp luật.

Nhưng nếu nhìn từ phía giáo dục, cả hai cùng đặt ra một câu hỏi đáng suy nghĩ:

Khi người lớn được trao quyền giáo dục, hướng dẫn hoặc quyết định đối với người trẻ, điều gì giữ cho quyền lực ấy không đi quá giới hạn?

Câu hỏi ấy không chỉ dành cho nhà trường.

Nó cũng hiện diện trong gia đình, trong các cơ sở chăm sóc trẻ, trong môi trường tu học và ở bất cứ nơi nào một người lớn được giao trách nhiệm đối với một người nhỏ tuổi hơn.

Và sâu hơn nữa, đó là câu hỏi về tự giáo dục.

Một kỳ thi và giá trị của hai chữ công bằng

Một kỳ thi, nhìn từ phía học sinh, vốn rất đơn giản.

Các em học, bước vào phòng thi, làm bài và chờ kết quả.

Nhưng phía sau sự đơn giản ấy là một hệ thống trách nhiệm.

Người tổ chức kỳ thi phải bảo đảm quy trình. Người coi thi phải thực hiện đúng nhiệm vụ. Người chấm thi phải bảo đảm tính chính xác. Người quản lý phải kiểm tra, giám sát và xử lý những bất thường phát sinh.

Chỉ cần một khâu không được thực hiện đúng, kết quả có thể tác động đến rất nhiều người.

Tại điểm thi Trường THPT chuyên Tuyên Quang, những dấu hiệu bất thường trong kết quả môn Toán đã khiến cơ quan chức năng vào cuộc. Theo các thông tin được công bố, điểm thi này có 328 thí sinh và số bài đạt điểm 10 môn Toán ở mức bất thường. Vụ việc sau đó được điều tra, xử lý và trở thành vấn đề được dư luận đặc biệt quan tâm.

Nhưng đằng sau những con số là những học sinh cụ thể.

Có em có thể không liên quan đến sai phạm.

Có em có thể đã học rất thật, thi rất thật.

Có em đứng trước ngưỡng cửa đại học và chỉ có một khoảng thời gian rất ngắn để lựa chọn tương lai.

Đó là lý do câu chuyện 328 thí sinh không nên chỉ được nhìn như một bài toán quản lý.

Nó là bài toán về sự công bằng đối với từng người học.

Nếu một sai phạm của người lớn khiến người không có lỗi phải trả giá, thì ngoài việc xác định trách nhiệm của người vi phạm, hệ thống cũng phải tìm cách bảo vệ quyền lợi chính đáng của người bị ảnh hưởng.

Đó là yêu cầu của pháp luật.

Nhưng cũng là yêu cầu của đạo lý.

Một đứa trẻ không thể tự mình bảo vệ sự công bằng của một kỳ thi.

Em đặt niềm tin vào người lớn.

Và một đứa trẻ trong chùa cũng đặt niềm tin vào người lớn

Vụ việc tại chùa Bàu khiến câu chuyện ấy trở nên gần hơn với đời sống Phật giáo.

Theo thông tin từ Công an tỉnh Phú Thọ, sau khi tiếp nhận trình báo về việc 5 chú tiểu bị đánh gây thương tích, cơ quan công an đã tiến hành xác minh, thu

thập chứng cứ và xác định Nguyễn Thế Duy, người đang tu tập tại chùa Bầu, là người có hành vi đánh các cháu. Cơ quan Cảnh sát điều tra sau đó đã khởi tố vụ án, khởi tố bị can và bắt tạm giam người này về tội cố ý gây thương tích.

Đây trước hết là một vụ việc phải được giải quyết bằng pháp luật.

Không nên thay cơ quan tố tụng để kết luận những vấn đề thuộc thẩm quyền điều tra, truy tố, xét xử.

Nhưng có một điều không cần chờ đến bản án mới có thể nói: trẻ em cần được bảo vệ.

Một chú tiểu, trước hết, vẫn là một đứa trẻ.

Em cần được hướng dẫn trong đời sống tu học.

Cần được uốn nắn khi có thiếu sót.

Cần được rèn luyện trong nếp sống kỷ luật.

Nhưng mọi sự hướng dẫn đều phải nằm trong giới hạn của pháp luật, của quy định bảo vệ trẻ em và của chính tinh thần từ bi, không tổn hại trong Phật giáo.

Đó không phải là sự dễ dãi với trẻ.

Ngược lại, đó là sự nghiêm túc với giáo dục.

Kỷ luật không cần đến bạo lực

Trẻ em cần kỷ luật.

Một môi trường giáo dục không có nguyên tắc rất khó giúp trẻ trưởng thành.

Trong đời sống tu học cũng vậy. Nếp sống có giờ giấc, có giới hạn, có trách nhiệm là một phần quan trọng của quá trình rèn luyện.

Nhưng kỷ luật có mục đích là giúp con người tự điều chỉnh.

Nếu một hình thức kỷ luật khiến người bị giáo dục chỉ còn biết sợ người có quyền, thì câu hỏi đặt ra là: đứa trẻ đang học được điều gì?

Một đứa trẻ làm sai có thể được yêu cầu sửa sai.

Có thể phải chịu một hậu quả phù hợp.

Có thể bị giới hạn một quyền lợi nhất định.

Nhưng bạo lực không tự nhiên trở thành giáo dục chỉ vì nó được thực hiện dưới danh nghĩa “dạy dỗ”.

Điều đáng sợ nhất không phải là trẻ sợ một hình thức kỷ luật.

Mà là trẻ học được rằng người mạnh hơn có quyền làm tổn thương người yếu hơn.

Bài học ấy đi ngược lại mục đích của giáo dục.

Người giáo dục cũng phải học cách sử dụng quyền lực

Quyền lực trong giáo dục thường rất nhỏ. Một điểm số. Một lời nhận xét. Một quyết định kỷ luật. Một mệnh lệnh. Một ánh mắt. Một cách nói.

Nhưng với trẻ em, những thứ tưởng nhỏ ấy đôi khi có sức nặng rất lớn.

Người lớn có quyền quyết định nhiều điều mà trẻ chưa có khả năng tự quyết.

Vì vậy, quyền lực càng cần đi cùng sự tự chủ.

Một giáo viên có thể chịu áp lực.

Một người chăm sóc trẻ có thể mệt mỏi.

Một người hướng dẫn có thể có lúc nóng giận.

Một người đang tu học cũng có thể đối diện với những trạng thái tâm lý rất đời thường.

Nhưng khi đứng trước một người yếu thế hơn mình, hoàn cảnh ấy không làm mất đi trách nhiệm.

Cơn giận không trao thêm quyền.

Sự mệt mỏi không làm mất đi giới hạn.

Vị trí cao hơn không làm phẩm giá của người ở vị trí thấp hơn trở nên nhỏ đi.

Có lẽ đây là một trong những thử thách thật sự của người giáo dục: không phải làm thế nào để người khác nghe lời mình, mà là làm thế nào để mình không sử dụng quyền lực quá giới hạn của mình.

Pháp luật giữ giới hạn bên ngoài, giới luật nhắc người ta giữ giới hạn bên trong

Đến đây, câu chuyện không còn chỉ là vấn đề của một vụ thi cử hay một vụ việc cụ thể.

Nó chạm vào nền tảng của trách nhiệm.

Pháp luật đặt ra những giới hạn chung mà mọi người phải tôn trọng. Trong lĩnh vực trẻ em, pháp luật xác lập trách nhiệm bảo vệ trẻ khỏi những hành vi xâm hại, bạo lực và những tổn hại đến sức khỏe, danh dự, nhân phẩm.

Trong hoạt động của Giáo hội, Hiến chương GHPGVN xác định nguyên tắc phụng hành Giáo pháp, Giới luật Phật chế và tuân thủ pháp luật Nhà nước. Những vi phạm thuộc phạm vi Giáo hội được xem xét theo thẩm quyền của Giáo hội; những hành vi có dấu hiệu vi phạm pháp luật được xử lý theo pháp luật.

Hai hệ thống ấy có những phạm vi khác nhau, nhưng cùng gặp nhau ở một điểm: bảo vệ con người và giữ gìn trật tự cần thiết cho cộng đồng.

Còn giới luật đi thêm một bước.

Pháp luật có thể ngăn một hành vi bằng chế tài.

Nội quy có thể đặt ra một quy trình.

Nhưng giới luật hướng người tu học đến khả năng tự giữ mình ngay từ khi hành vi chưa xảy ra.

Đó cũng là lý do sự tu tập không chỉ nằm ở việc hiểu giáo lý.

Một người có thể biết rất rõ về sân, nhưng điều quan trọng là khi sân khởi lên, họ có nhận ra nó trước khi biến nó thành lời nói hay hành động hay không.

Một người có thể nói rất nhiều về từ bi, nhưng giá trị của từ bi được nhìn thấy rõ nhất khi đứng trước một người yếu thế.

Một người có thể hiểu về giới, nhưng giới chỉ thật sự sống động khi nó trở thành khả năng tự dừng lại.

Tự giáo dục bắt đầu từ khoảnh khắc biết dừng

Không ai cần người giáo dục phải hoàn hảo.

Một người thầy vẫn có thể mệt.

Một người chăm sóc vẫn có thể căng thẳng.

Một người tu học vẫn có thể gặp những lúc tâm chưa được an.

Điều đáng quý là khả năng nhận biết.

Biết mình đang giận.

Biết mình đang mất bình tĩnh.

Biết mình đang có quyền.

Biết người trước mặt yếu thế hơn.

Và từ những nhận biết ấy, biết dừng lại.

Trong đời sống Phật giáo, đó là một dạng rất cụ thể của sự tu tập.

Không cần phải nói những điều lớn lao.

Đôi khi tu tập chỉ là không để một niệm sân biến thành một hành động mà sau đó chính mình phải hối tiếc.

Một người đang nóng giận mà biết im lặng một lúc.

Một người nhận ra mình xử lý chưa công bằng và sửa lại.

Một người biết mình đã làm tổn thương người khác và nhận lỗi.

Những điều ấy không tạo ra một hình ảnh hoàn hảo.

Nhưng tạo ra một con người có khả năng tự điều chỉnh.

Và giáo dục, đến tận cùng, cần những con người như thế.

Không thể chỉ dạy trẻ bằng lời nói

Một học sinh có thể đọc hàng chục bài học về trung thực.

Một chú tiểu có thể nghe nhiều lời dạy về từ bi.

Nhưng điều các em nhìn thấy trong đời sống hằng ngày thường có sức thuyết phục đặc biệt.

Nếu người lớn nói về công bằng và chính mình giữ công bằng, bài học trở nên sống động.

Nếu người lớn nói về nhận lỗi và chính mình biết nhận lỗi, trẻ hiểu rằng sai lầm có thể được sửa chữa.

Nếu người lớn nói về từ bi và biết kiềm chế khi giận dữ, trẻ hiểu rằng từ bi không phải một khái niệm xa xôi.

Đó là lúc đạo đức bước ra khỏi sách vở.

Không cần một bài giảng dài.

Chỉ cần một cách ứng xử đúng vào đúng thời điểm.

Điều cần giữ lại sau những vụ việc

Sau một vụ việc, pháp luật sẽ làm công việc của pháp luật.

Cơ quan chức năng xác minh.

Trách nhiệm được phân định.

Những quy trình cần thiết được thực hiện.

Ngành giáo dục có những điều phải rà soát.

Các cơ sở tu học có những điều cần nhìn lại trong phạm vi trách nhiệm của mình.

Nhưng có một phần việc không thể giao hoàn toàn cho cơ quan quản lý.

Đó là việc mỗi người tự nhìn lại cách mình sử dụng quyền lực được trao.

Bởi không phải lúc nào một hành vi sai cũng bắt đầu bằng một ý định xấu.

Có khi nó bắt đầu từ một phút nóng giận.

Một sự chủ quan.

Một suy nghĩ rằng “mình có quyền”.

Một lần bỏ qua giới hạn.

Một lần cho rằng kết quả quan trọng hơn nguyên tắc.

Rồi từ một lần, có thể tạo thành hậu quả mà không ai còn có thể thu hồi.

Cho nên, tự giáo dục không phải là yêu cầu người giáo dục không bao giờ mắc lỗi.

Đó là yêu cầu họ nhận biết lỗi của mình đủ sớm để không biến một phút thiếu tỉnh thức thành tổn thương đối với người khác.

Trước khi dạy một người khác

Một kỳ thi có thể được tổ chức lại.

Một quy trình có thể được sửa.

Một người vi phạm có thể phải chịu trách nhiệm.

Nhưng với một đứa trẻ, điều đã nhìn thấy và trải qua có thể ở lại rất lâu.

Một học sinh sẽ nhớ cảm giác công bằng hay bất công khi đứng trước kết quả của một kỳ thi.

Một đứa trẻ sẽ nhớ người lớn đã đối xử với mình như thế nào khi em yếu thế.

Đó là lý do giáo dục không thể chỉ được đo bằng điểm số, thành tích hay số lượng bài học đã truyền đạt.

Nó còn được đo bằng cách người lớn sử dụng quyền lực của mình.

Có quyền, nhưng biết giới hạn.

Có trách nhiệm, nhưng biết lắng nghe.

Có lỗi, nhưng biết nhận lỗi.

Có cơn giận, nhưng không để cơn giận quyết định hành động. Và có lẽ, ở nơi sâu nhất của đời sống tu học, đó cũng là một cách thực hành giáo pháp: nhìn lại chính mình trước khi muốn sửa người khác.

Bởi người giáo dục không nhất thiết phải là người chưa từng sai.

Nhưng phải là người còn khả năng tự giáo dục chính mình.

Đôi khi, bài học ấy chỉ diễn ra trong một khoảnh khắc rất ngắn: một người đang có quyền làm tổn thương người khác, nhưng đã chọn dừng lại.

Không ai vỗ tay cho khoảnh khắc ấy.

Không có thành tích nào được ghi nhận.

Nhưng có thể, chính ở đó, bài học quan trọng nhất của giáo dục đã được thực hiện đúng phương pháp.

Tác giả: **Lê Văn Cử**